

7. Драч О. О. Вища жіноча освіта в Російській імперії другої половини XIX – початку XX ст. : монографія / О. О. Драч; наук. ред. проф. В. В. Калініченко; Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси : «Вертикаль», ПП Кандич С. Г., 2011. – 523 с.
8. Коллонтай А. М. Из моей жизни и работы: воспоминания и дневники / А. М. Коллонтай. – М., 1974. – 416 с.
9. Домонтович М. А. «Полтавский кадетский корпус в первые годы его существования» / М. А. Домонтович // «Исторический вестник». – 1890, ноябрь. – Т. 42. – С. 444–476.

Аннотация. *Швец В. В. Семейная жизнь генерала М. А. Домонтовича в контексте социокультурных трансформаций эпохи.* Проанализировано семейную жизнь генерала М. А. Домонтовича в контексте осмысления общих тенденций социальных трансформаций в Российской империи второй половины XIX в. Основное внимание обращено на общественный институт семьи данной эпохи, который был тем микросоциумом, через который индивид реализовывал связь с макросоциумом - тогдашним обществом и государством.

Ключевые слова: М. О. Домонтович, семья, общество, трансформация, Российская империя

Summary. *Shvets V. V. General M. O. Domontovych's family life, in the context of social and cultural transformation era.* General M. O. Domontovych's family life was analyzed in the context of understanding the general trends of social transformations in Russian Empire of the late 19th century. The main attention is paid to the social institution of the family during this era, who was so mikrosocietist through which the individual is realized in touch with makrosocietist – of contemporary society and the state. Family relationships in traditional society based on the following principles, which clearly regulate the responsibilities of each member of the family. The changes that occurred during the nineteenth century was a sign of the destruction in a family and norms of traditional ideology, which led to a qualitative change in the nature of family relationships and family relationships with the society. The second quarter of the 19th century brought the ideas of the Enlightenment and Romanticism, which gave special importance in one's life such concepts as «identity», «woman», «love», «children», which had a significant impact on humanizing relationships in noble families. Primary feature of the post-reform period was evolution of a large family to modern nuclear, more separated from society, contrasting with an independent group of parents-children. The bright example of such transformations mentioned ideas M. Domontovych's family.

Key words: M. O. Domontovych, family, community, transformation, Russian Empire

УДК 94(477)«1921/1929»

О. Є. Литвиненко

СТАТКИ АГРОНОМІВ УСРР ДОБИ НЕПУ

У статті розглядається фінансова забезпеченість агрономічних працівників в період НЕПу. Проаналізовано розмір зарплати, особливості нарахування та регіональні відмінності.

Ключові слова: агроном, агрономія, заробітна плата, НЕП

Постановка проблеми. Розвиток сільськогосподарського виробництва залежить від ефективного фінансування, яке має здійснюватися з урахуванням специфіки функціонування цієї галузі. Тому процес стабілізації народного господарства в УСРР у період НЕПу, не в останню чергу, був пов'язаний із забезпеченістю фінансовими ресурсами спеціалістів сільськогосподарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему матеріального становища інтелігенції вперше почали досліджувати В. Даниленко [1] та Г. Касьянов [2] у кінці 1980-х рр. У подальшому ця проблема порушувалася в колективній монографії «Нариси історії української інтелігенції (перша половина XX ст.)» [3], що зосереджувала увагу, головним чином, на ролі радянської інтелігенції у відбудові народного господарства та культурному будівництві. За останнє десятиріччя вийшли друком праці, безпосередньо пов'язані з матеріальними умовами життя працівників сільськогосподарства, В. Шарпатового [4], Т. Цьомри [5], О. Мовчан [6], Т. Дорош [7]. Зважаючи на вищевказані дослідження і монографії, доводиться констатувати відсутність повного розкриття проблеми. А вже поза увагою науковців залишилось питання доходів такої групи інтелігенції 1920-х рр., як агрономи. Останнім зумовлюється тематика представленої розвідки.

Мета. Його мета полягає у висвітленні стану матеріального забезпечення агрономів та порядку нарахування заробітної плати в період 20-х рр. XX ст.

Виклад основного матеріалу. Піднесення продуктивності праці було одним із першочергових завдань в період відбудови народного господарства після війни і революції, від якої безпосередньо залежали доходи населення. XIII-й партз'їзд дав надію агроперсоналу на те, що влада не буде ставити її у «гірші умови, ніж працівників фізичної праці» [8, 43]. Зважаючи на надзвичайно складний період у розвитку економіки, це завдання було непротим, а агрономи сподівались на оплату праці довоєнного рівня.

Ресурси країни, яка пережила війну і революцію були більш, ніж недостатні, щоб забезпечувати стабільне фінансування необхідних видатків. Все ж у 1922–1923 рр. почала нагрівати тенденція поліпшення агробюджету. У цей час активізувалися спроби налагодити, більш-менш, нормальне фінансування агрономічної допомоги з коштів центрального і місцевого бюджетів. На центральний бюджет (Народного Комісаріату Земельних справ (НКЗС) було покладено, головним чином, утримання агроперсоналу і дослідних станцій. Водночас, всі агрономічні заходи згідно постанови Всеукраїнського центрального виконавчого комітету (ВУЦВК) «Про місцевий бюджет» від 16 серпня 1922 р. повинні були фінансуватись місцевими органами. Залишилось відкритим питання: чи будуть вони виконані на практиці. Організація місцевих бюджетів ще не набула сталого характеру і використання їх коштів для агрономічної допомоги часто залежало від випадкових причин. Лише в окремих губерніях (Київська, Харківська, Донецька) місцевий бюджет відіграв помітну роль, забезпечуючи до 60–80% необхідних на агрономічну допомогу коштів і, більш-менш, нормально фінансував усі необхідні видатки [9, 105–106].

Заробітна плата агроперсоналу у довійськуву і передреволюційну добу коливалась у межах 125–300 крб. Середній заробіток становив 150 крб. У подальшому за трирічний період після Першої світової війни зарплата не зменшилась. Агроперсонал користувався так званими «відкритими листами», що давали йому право в будь-який час брати в користування пару коней земської пошти, кучера та бричку. Значна кількість земств видавали добові під час роз'їздів на дільниці. Житлом не було забезпечено лише 10% агрономів [10, 29].

На початку 1920-х рр. у товарному обміні застосовували як різні товари, так і валюту, що безпосередньо позначалося на оцінці праці агрономічних спеціалістів. Один із дописувачів журналу «Український агроном», спеціаліст з організації матеріально-технічної бази районної агрономії К. Центілович з цього приводу розказував: «1920 року в травні місяці колишній Олександрійський повітземвідділ «обмінював» свого рідного вчасткового агронома, (якого називає «т. Д.»), Опроднаркому першої кінної армії на 6 пудів... олеонафту... Трохи пізніше, не менш рідного для того-ж повітземвідділу агронома, «т. Е.»., виміняно на 24 штуки синьо-червоних чорнильних олівців місцевому відділу Наркомосвіти. «Оце цінували!»...» [12, 16]. Грошова система РСФРР та УСРР була розбалансованою і майже рік (листопад 1921 р. – листопад 1922 р.) розрахунки проводились навіть у довоєнних карбованцях. У січні 1923 р. було введено нову валюту – золотий карбованець, а згодом і червінець (приблизно 6,15 американського долара). 1924 р. було встановлено курс нового радянського карбованця, який дорівнював 1/10 червінця. Ця подія стала моментом остаточного утвердження радянської валюти. У період 1921–1925 рр. карбованці, червінці, радзники та рублі виконували функцію основної валюти [11, 101].

Загалом місцевому агрономічному персоналу в кількості 1825 спеціалістів за листопад 1922 р. було асигновано 6.205.000 рублів [13, 128]. Таким чином, дохід одного агрономічного працівника становив середньому 4.560 рублів в рік, а в місяць – 380 рублів. Всі губернії отримали майже однакові дотації. Незначні відмінності спостерігались на Одещині та Донеччині, які отримали більші кошти.

На Одещині становище працівників агрономічного профілю було наступним. За період 2-ої половини 1923 р. – 1924 р. Відбувся зріст заробітної плати: в окружних агрономів – від 28 до 58 крб., окружних спеціалістів сільського господарства – від 28 до 54 крб., районних агрономів – від 18 до 50 крб., районних спеціалістів сільського господарства – від 15 до 33 крб. (зарплата з 1924 р. нараховувалась у карбованцях) [15, 101]. Гірша ситуація була й на Полтавщині. Це яскраво демонструє кошторис Полтавського окрземвідділу на 1925–1926 рр., згідно якого агроном мав отримувати 19–20 крб. на місяць [12, 16]. До того ж, ситуація ускладнювалась ще й частою відсутністю субвенцій з боку НКЗС. На Донеччині ставки були вищими, зарплата спеціалістам збільшилась з 30 до 40 крб. [16, 83].

На Київщині станом на січень 1923 р. місячний дохід районного агронома становив 320 рублів. З них майже половина (близько 160–170 рублів) витрачалась на помешкання і комунальні послуги. Нерегулярна виплата зарплати була майже постійним явищем [14, 33]. Однак з часом ситуація поліпшувалася і за період квітень–червень 1923 р. зарплата підвищилась.

Щоб краще уявляти матеріальне забезпечення агрономів на 1924–1925 рр., не стане зайвим порівняти його рівень з дореволюційними часами. Працівники сільського та лісового господарства отримували на Одещині 20–40% від дореволюційної зарплати. На Донеччині та Харківщині цей показник наближався до 40%. На Донеччині пересічна платня сільськогосподарському працівникові досягла 60% дореволюційного рівня, лісових робітників – 45%, в агрономів та землевпорядників – 40%. [17, 95].

Загалом органи НКЗС перекладали функції фінансування агроперсоналу на місцеві земельні органи. Останні ж не могли забезпечити агрономам доходи на рівні працівників кооперації і радгоспів. Субвенції від НКЗС агрономічні організації могли очікувати місяцями, до того ж безрезультатно. У 1926 р. Журнал «Український агроном» з цього приводу писав: «райагрономи й спеціалісти ще й досі одержують по 40–50 крб. на місяць, а агротехники – по 25–30 карб., в той час, як не більш кваліфіковані та відповідальні агрономи кооперації одержують більше в 2–3 рази...» [18, 10]. Значна відмінність в оплаті праці агрономів породжувала часті переїзди у пошуках кращої роботи, навіть яка не відповідала їхньому фахові [16, 83]. Крім цього, непростим було становище агрономів, які працювали при районних земельних управліннях. В офіційній документації вони фігурували під назвою «агротехніки» і виконували облікову роботу. Якщо райагрономи отримували зарплату до 50 крб. і субвенцію, то «агротехніки» до 25 крб. Навіть постанова Ради Народних Комісарів «про 50 крб. зарплати низовому агрономічному апарату» 1925 р. стосувалась лише райагрономів, а не працівників земуправління [19, 101–102].

Перспективний план по сільському господарству Лісостепу і Полісся України Наркомзему УСРР на 1925 р. передбачав підвищення оплати праці сільськогосподарських працівників за період 1925–1931 рр. (в рублях за місяць) районному агроному від 555 до 1600, спеціалісту від 420 до 1200, агротехніку від 420 до 720 і практиканту від 420 до 720 [20, 244]. Однак на практиці план виконано так і не було.

Різде поліпшення матеріального становища було неможливим, але питання про збільшення зарплати знаходило своє вирішення. Комісія Раднаркому і Всеукраїнська рада професійних спілок (ВРПС) видали директиву, щоб місцеві виконкоми при складанні кошторисів забезпечили мінімум зарплатні: райагрономові – 62 крб., спеціалістові з рослинництва – 55 крб. і спеціалістові в галузі скотарства – 55 крб. на місяць. Однак узгодження дій у системі вищих органів було на низькому рівні [21, 52]. До того ж, бюджет підпорядковувався місцевим виконкомом, що породжувало в подальшому розбіжності у зарплатах по регіонах.

В «Докладной записке о положении интеллигенции на селе» від фракції Всеукраїнської центральної ради професійних союзів (ВЦРПС) до Політбюро ЦК КП(б)У за 1926 р. зазначається, що «заробітна плата сільської інтелігенції стояла на досить низькому рівні, учитель отримував 32 карб. 50 коп. – 35 карб., лікар, агроном, робітники з вищою освітою – 50–65 карб.» [8, 43]. Для порівняння місячні ставки в 1924–1925 рр. для інженерів-комунальників були 150–200 крб., хіміків – 120–250 крб., будівельників – 250 крб., гірників – 100–280 крб. Не існувало менших ставок для інженерів різних підприємств, як 100 крб., з максимумом до 360 крб. і спецставками більше за 500 крб. Навіть для стажувальників-хіміків була ставка в 100 крб. на місяць [22, 10]. А в дореволюційний період думки протиставляти інженерів та агрономів не виникало і губернський агроном отримував більше, ніж губернський інженер.

Питання збільшення зарплати також обговорювалось у 1926 р. на Всеукраїнській агрономічній конференції науково-технічної секції (НТС) Всеросійської спілки робітників землі і лісу. Доповідачі констатували, що зарплата агрономам у середньому не перевищувала 60 крб., що становило 30% довоєнного рівня [23, 99]. Агрономічні працівники радянських господарств і Цукротресту отримували найбільші зарплати, але їх група складала не більше 25% всього агроперсоналу. Найчисленніша група агрономів – це земельна радянська агрономія, яка працювала у «периферійній» місцевості. Її матеріальний стан формально мав відповідати установленому держмінімуму 1926 р.: райагроному – 90 крб., райспеціалісту – 80 крб., райагротехніку – 50 крб. [24, 5]. На практиці пересічна зарплата не перевищувала для агрономів 50 крб., а спеціалістів – 35 крб. Учасники конференції просили установити мінімальні

ставки райагроному, райспеціалісту і райагротехніку – 90, 80 і 50 крб. відповідно, чим продублювали вимоги держмінімуму [24, 6]. Все ж у другій половині 1926 р. вийшла постановва Раднаркому про збільшення заробітної плати агроперсоналу. Зріст платні за період 1925–1927 рр. по групах спеціалістів мав відбуватися так: у районного агронома – від 50 до 90 крб., спеціаліста – від 50 до 80 крб. і агротехніка – від 30 до 50 крб. [25, 14].

Таким чином, через два роки, у 1927 р., фахівці мали отримувати майже вдвічі більше. Становище агротехніків залишалось найгіршим. Загалом посадові оклади агрономічного апарату УСРР станом на 1926 р. були такими: керівник центральної установи – 350–400 крб., його помічник – 250 крб., інспектор НКЗС – 150–220 крб., спеціаліст установ НКЗС – 150–250 крб., земельний районний агроном – 90 крб., районний агроном з кооперації – 90–110 крб., земельний районний спеціаліст – 60–80 крб., спеціаліст дослідних станцій – 85–121 крб. і агротехнік – 50–60 крб. [10, 29]. Отже, рішення Раднаркому щодо збільшення заробітної плати було втілено в життя.

Проте між зарплатнею спеціалістів центральних установ та «периферії» був помітний розрив у межах від 50 до 400 крб. Агрономи спеціальних установ отримували від 150 крб., тоді як агрономічний персонал, що виконував професійні обов'язки безпосередньо на місцях мав доходу не більше 120 крб. Зрозуміло, що індивідуальні здібності в молодого агронома могли бути як високими, так і низькими. Тому збільшення платні також залежало від професійної чи громадської активності, освіченості та додаткових вмінь. Так, Миколаївський окружний земельний відділ (ОЗВ) у листі Одеському сільськогосподарському інституту просив повідомити, чи можуть вони рекомендувати райагронома до Карл-Лібкнехтовського району, що знає німецьку мову. Передбачалось утримання в 100 крб. на місяць, квартирні – 5 крб. і добові щомісячно – 5 крб. Забезпечувались роз'їзди на конях районного земельного відділу та спецодяг та ін. [26, 12].

Незважаючи на поліпшення матеріальної мотивації праці, матеріальне становище агрономічних працівників, задіяних безпосередньо у сільськогосподарському виробництві, залишалось складним. Агрономи «периферії» часто покидали свою роботу й переходили до центральних установ (в тому числі й секретарями, бухгалтерами, діловодами). У свою чергу, це призводило до декваліфікації спеціалістів. Великим попитом користувались вакансії у кооперації та Цукротресті. Робота установ, які фінансувались місцевим бюджетом і не могли підвищувати зарплату, здебільшого забезпечувалася спеціалістами невисокої кваліфікації, а часом занепадала.

У 1926 р., констатуючи складне матеріальне становище агроперсоналу, делегати II-го Всеукраїнського центрального пленуму Робітземлісу виступили за збільшення зарплатні для агропрацівників до 75% ставок мирного довійськового й дореволюційного часу. Беручи до уваги, що за мирних часів в Україні земський дільничний агроном одержував 125–150 крб. на місяць, повітовий до 200 крб., а спеціалісти теж відповідні ставки, агросекція Всеробітземлісу, керуючись вищезазначеною постановою пленуму, розробила такі мінімальні ставки посадових окладів для «периферійних» організацій: окружному агроному 150 крб. на місяць, окружному спеціалісту від 100 до 125 крб., районному агроному 100 крб., районному спеціалісту 80 крб. і агротехніку – 50 крб. [22, 9].

Учасники II-го пленуму Всеукраїнського бюро агросекції, який відбувся 1–6 жовтня 1926 р., констатували, що «сучасний рівень зарплатні не забезпечував оплати енергії, що витрачається в роботі, не відповідав ростові народного господарства та значно відставав розміром від зарплати спеціалістів індустріальних спілок» [27, 55]. Крім цього було зазначено, що зарплата агроспеціалістів «периферії» і дослідних станцій особливо низька.

Майже через півроку, у лютому–березні 1927 р., Центральним статистичним управлінням з метою аналізу агрономічного бюджету було проведено дослідження. Предметом його стали 17 агрономів, що представляли районні агрономії, Цукротрест та радянські господарства. Дані дослідження свідчили, що основним джерелом матеріальних статків в сім'ї агронома була його зарплата. Допоміжний заробіток давав не більше 1/10 доходів. Грошові надходження від власного господарства були невисокими, в межах 5–6 крб. Страхові допомоги, продаж речей та інше не давали великого доходу. Щоправда, все це можна пояснити малою кількістю опитаних, адже більшість агрономів мали свої городи і худобу. Низький відсоток – 0,9% – який припадав на книжки та журнали пояснюється тим, що агрономічні пункти більш-менш забезпечувались професійною літературою [28, 39].

У 1927 р. Всеукраїнським центральним бюро агросекції профспілки сільськогосподарських та лісових робітників було проведено чергове обстеження матеріального становища агропрацівників України. Це була по суті перша серйозна спроба визначити дійсний стан агрономічного персоналу. Обстеження виявило відсутність уніфікації ставок для майже ідентичних посад. Впливали на це різні обсяги роботи, вимоги та особливості посадових обов'язків.

Табл. 1

Заробітна плата агроперсоналу у 1927 р. (у крб.) [29, 46].

Установи	Зарплата									Разом у %
	До 50	50-74	75-94	95-109	110-139	140-159	160-199	200-249	250 і більше	
Наркомземсправ	1,3	11,1	6,3	2,4	26	19,7	13,6	11,1	8,5	100
Окружна агрономія	4,1	6,7	15,5	21,7	30	10,5	8	3	0,5	100
Районна агрономія	3,4	7,8	80,9	5,6	2,3	-	-	-	-	100
Цукротрест	5,2	30	14,2	14,4	19,2	3,8	3,8	6,2	3,2	100
Цукрове товариство с.-г. кооперації «Укрсельцукр»	-	-	5	12,5	-	12,5	25	-	25	100
Агрономія радянських господарств	10,5	29	31,5	8,4	12,6	4	-	4	-	100
С.-г. кредитова кооперація	12	30	15	25	10	6	-	2	-	100
Бурякова кооперація	10	23	23	18	14	7	2	3	-	100
С.-г. універсальна кооперація	5	15	3	38	21	7	1	-	-	100
Інші галузі кооперації	3	10	9	10	20	10	11	10	17	100
Дослідні станції	25,8	30,4	4,6	4,8	25,8	5	1,9	1	0,7	100
Наукові заклади	-	4	13	8	50	8	8	4	13	100
Освітні заклади	20	23	18	12	19	4	3	1	-	100
Інші	20,5	17	17	14	17	5	5	4	0,5	100

Наведені дані свідчать, що найменш забезпеченою залишилась група агрономів дослідних станцій. Половина від їхньої загальної кількості отримувала зарплату не більше встановленого мінімуму – до 75 крб., а четверта частина взагалі – до 50 крб. Крайня ситуація була в представників районної агрономії – таку зарплату отримували лише 11,2% від загальної кількості. У дослідних установах спонукали до праці хіба тільки сприятливі умови творчої роботи та забезпеченість комунальними послугами. Схожа ситуація була в працівників навчальних закладів. Працівники інших установ: Цукротресту, радянських господарств і кооперації були краще забезпечені, а велика кількість низьких ставок у них пояснюється тим, що тут працювала велика кількість агрономів-стажистів або працівників з нижчою освітою (35–42% – до 75 крб.).

Сприятлива ситуація була у господарських та кооперативних установах. У них існувала можливість маневрувати бюджетом, враховуючи стаж та інші показники. Фінансування у земельних органах залежало від місцевої адміністрації і НКЗС. 92,1% працівників отримувало до 95 крб., а більше лише кілька десятків агрономів. Окружні земельні органи мали вищу платню і понад половини їхніх спеціалістів отримувала до 110 крб. Третина від загальної кількості мала дохід у межах 110–160 крб. Окремі працівники отримували більше 200 крб.

Ставки працівників НКЗС були найвищими. Половина агрономів мали зарплату від 100 до 160 крб. Більші доходи мали працівники вищої кваліфікації, а таких була третина від складу Наркомземсправ. Але загалом їхній оклад не був більшим від губернських агрономів дореволюційних часів.

Рядові працівники дослідних станцій продовжували отримувати низькі ставки. При цьому «досвідники», як їх тоді називали, мали бути не тільки науковими працівниками, господарниками, економістами, громадськими діячами, кооператорами. У дослідних установах директор станції отримував від 130 крб. до 160 крб., завідуючий відділом – 100 крб., старший спеціаліст – 88 крб., асистент – 64 крб., старший техник – 39 крб., молодший техник – 36 крб., робітник «першої руки» – 22 крб., робітник «другої руки» – 18 крб. 50 коп. [30, 59].

Відзначаючи негативні тенденції в оцінці праці агрономічних працівників, все ж слід зазначити, що зарплата їх поступово збільшувалась. На початку 20-х рр. ХХ ст. вона становила в середньому 25–30 крб., а в 1926 р. досягла 75–90 крб. Різниця була особливо відчутна для агрономів, які працювали безпосередньо у сфері сільськогосподарського виробництва та зайнятих в органах влади.

Після помітного підвищення зарплати в 1926–1927 рр. характерною особливістю бюджету агрономів залишалася районізація платні. По округах спостерігалась нерівномірність доходів. Особливо це помітно на прикладі регіонів «Степ», «Лісостеп» та міста Харків, де працював високий відсоток працівників з вищими ставками.

Табл. 2

Зарплата агрономів в Україні у 1927 р. (по регіонах, у крб.) [29, 48]

Агрономів у степових районах було краще забезпечено. У лісостеповій зоні агрономи мали найчастіше оклад у 75–94 крб. Природно, що у Харкові, столиці УСРР, зарплата була більша, оскільки в місті знаходилось багато центральних установ. Для пересічної України найближчою була ставка у 75–110 крб. В окремих степових округах зарплату було збільшено до 125 крб. Оклад у 250 крб. і більше отримували декілька десятків фахівців.

Станом на кінець 20-х рр. ХХ ст. у регіонах УСРР набула поширення агрономія трьох типів: районних земельних відділів, бурякової кооперації та колективних господарств. У той час, коли агрономи районних земельних відділів отримували 90–105 крб., агрономи бурякової кооперації та колективних господарств – 120 крб. і більше. Ставку у 90 чи дещо більше карбованців треба було розподілити між домашніми і робочими витратами. Для того, щоб стимулювати більшу кількість виїздів окружних агрономів у села, виділялись «командировочні» чи «роз'їздні», як надбавка до зарплати. Коли ж кількість працівників, які брали відрядження стала зростати, органи НКЗС негативно поставилися до преміювання. Як наслідок, агроперсонал зажадав врегулювання зарплати всієї громадської агрономії (за винятком великих центрів: Донбас, Харків) та встановлення преміювання за довголітнє перебування на одному місці роботи і високі показники врожайності [31, 64].

Висновки. Таким чином, питання заробітної плати залишалось актуальним впродовж всього пореволюційного десятиліття. Несприятлива економічна ситуація на початку 20-х рр. ХХ ст. унеможливлювала належну оплату праці. Дореволюційна ставка у 125–300 крб. була непідйомна. До середини 1920-х рр. розмір заробітної плати здебільшого обговорювався лише на рівні організацій громадських об'єднань – Всеробітземлісу та Всеукраїнського агрономічного товариства. Проте в подальшому їх рекомендації позначались на рішеннях Раднаркому УСРР і з 1925 р. агрономам був встановлений оклад у 50 крб. У другій половині 20-х рр. середня зарплата поступово збільшилась до 90–95 крб. (у 1927 р.), а згодом до і 110 крб. (1928–1929 рр.). Працівники кооперативних та інших господарських установ мали більші доходи, районні фахівці та працівники дослідних станцій – менші. Крім цього, фінансове забезпечення агрономічних кадрів у різних регіонах УСРР було неоднорідним. Більші оклади отримували агрономи у степовій місцевості і Харкові, де знаходились центральні агрономічні установи. Ключовими факторами впливу на розмір заробітної плати були як загальні: відбудова народного господарства, проекти громадських організацій Всеукраїнського агрономічного товариства та Всеросійської спілки робітників землі

Розмір зарплати	Степ	Лісостеп	Харків	УСРР
До 50	9,1	9,2	7,9	9
51-74	12,2	21,1	15,9	18
75-94	40,6	35,2	6,5	35
95-109	13,5	10,7	3,3	11
110-139	15,6	14,2	24,5	15
140-159	4,1	3,8	9,4	4
160-199	2,8	1,9	13,3	3
200-249	1,8	2	12,7	3
250 і більше	0,3	1,9	6,5	2
Разом	100	100	100	100

та лісу, що в подальшому ставали складовою декретів Ради народних комісаріатів, так і індивідуальні професійні якості агрономів.

Дослідження порушеної в статті теми не можна вважати вичерпним. Серед напрямків подальших наукових пошуків мають бути купівельна спроможність доходів агрономів, проблема соціального забезпечення агрономічних працівників, в тому числі і пенсійні виплати за віком та інвалідністю.

Список використаної літератури

1. Даниленко М. В. Робітничий клас і культурна революція на Україні / М. В. Даниленко. – К. : Наукова думка, 1986. – 215 с.
2. Касьянов Г. В. Українська інтелігенція 1920-х – 30-х років: соціальний портрет та історична доля / Г. В. Касьянов. – К. : Глобус, 1992. – 176 с.
3. Нариси історії української інтелігенції (перша половина ХХ ст.) : у 3 кн. – К. : НАН України, Ін-т історії України, 1994. – Кн. 2. – 172 с.
4. Шарпаций В. Г. Соціальне забезпечення в УРСР (20–30-ті роки ХХ ст.) / В. Г. Шарпаций. – К. : Ніка-Центр, 2006. – 268 с.
5. Цьомра Т. С. Сільська інтелігенція УСРР та її вплив на розвиток культури та продуктивних сил українського села в добу НЕПу : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Т. С. Цьомра. – Черкаси, 2007. – 213 с.
6. Мовчан О. М. Повсякденне життя робітників УСРР. 1920-ті рр. / О. М. Мовчан. – К. : НАН України, Ін-т історії України, 2011. – 312 с.
7. Дорош Т. О. Матеріальні умови життя аграрної інтелігенції Радянської України у 20 і роки ХХ ст. / Т. О. Дорош // Гілея : зб. наук. праць. – К., 2009. – Вип. 20. – С. 63–69.
8. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України), ф. 1, оп. 20, спр. 2242, 70 арк.
9. Дедусенко А. Ф. Агрономическая помощь населению / А. Ф. Дедусенко. – Х., 1923. – 138 с.
10. Щадилів О. Зарплатня агроспеціалістів / О. Щадилів // Український агроном. – 1926. – № 11. – С. 28–31.
11. Пиріг О. А. Місце грошової реформи 1922–1924 рр. у здійсненні нової економічної політики / О. А. Пиріг // Український історичний журнал. – 2000. – № 3. – С. 92–102.
12. Центілович К. Ліквідуймо дрібниці, що перешкоджають райагрономам у роботі / К. Центілович // Український агроном. – 1925. – № 2. – С. 16–18.
13. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 27, оп. 3, спр. 450, 158 арк.
14. Слісаренко О. Умови праці райагронома на Київщині / О. Слісаренко // Агроном. – 1923. – № 2–3. – С. 32–33.
15. Савченко-Більський М. Одеська Губконференція НТС при губвідділі Всеробітземлісу / М. Савченко-Більський // Земельник. – 1924. – № 2. – С. 100–106.
16. З життя НТС на Донеччині // Земельник. – 1924. – № 1. – С. 83.
17. Мазуркевич Г. З підсумків роботи конференцій НТС у 1924 р. / Г. Мазуркевич // Земельник. – 1925. – № 3. – С. 94–95.
18. Лазоренко А. Ще про пенсії для агрономів / А. Лазоренко // Український агроном. – 1926. – № 3. – С. 26–27.
19. А що це pomoже (лист із Тульчинського району на Поділлі) // Земельник. – 1925. – № 7. – С. 101–102.
20. Перспективний план по сільському господарству Лесостепи и Полесья Украины. – Х. : Радянський селянин, 1925. – 259 с.
21. Пекуча справа // Земельник. – 1925. – № 7. – С. 52–53.
22. Савченко-Більський М. Про матеріальний стан агроперсоналу / М. Савченко-Більський // Український агроном. – 1925. – № 1. – С. 8–13.
23. Слюсар Д. Заробітня плата робітників сільського та лісового господарства на Україні / Д. Слюсар // Земельник. – 1924. – № 2. – С. 93–99.
24. Щадилів О. Наша робота, наші досягнення / О. Щадилів // Український агроном. – 1926. – № 10. – С. 5–9.
25. ЦДАВО України, ф. 27, оп. 9, спр. 158, 33 арк.
26. Держархів Миколаївської обл., ф. Р-102, оп. 1, спр. 1663, 476 арк.
27. Резолюції II пленума Всеукраїнського Бюро агросекції (Пленум відбувся 4/VI ц. р.) // Український агроном. – 1926. – № 10. – С. 53–61.
28. Щ. О. Бюджети агроробітників / О. Щ. [Олексій Щадилів] // Український агроном. – 1927. – № 12. – С. 38–40.
29. Рауз С. Агроробітники України / С. Рауз, О. Щадилів // Український агроном. – 1928. – № 1. – С. 34–51.
30. Обставини роботи й побут відірваного од населених центрів агронома-дослідника // Український агроном. – 1928. – № 1. – С. 58–62.
31. Зарплата – чинник продуктивності агророботи // Український агроном. – 1929. – № 6. – С. 64.

Одержано редакцією 17.02.2014
Прийнято до публікації 15.05.2014

Анотація. Литвиненко А. Е. Доходы агрономов УССР в период НЭПа. В статье рассматривается финансовая обеспеченность агрономических работников в период НЭПа. Проанализированы размер зарплаты, особенности начисления и региональные различия.
Ключевые слова: агроном, агрономия, заработная плата, НЭП

Summary. *Lytvynenko O. Agronomist's salary during the NEP.* The article is devoted to the analysis of agriculturist's financial security during the period of New Economic Policy (the NEP). Lighted up the wage rates, peculiarities of wage accounting and regional differences. The stabilization process of national economy in the USSR during the period of the NEP was connected with a supply of financial resources of agricultural specialists. The question of wages was actual during the post-revolutionary decade. By the middle of 1920s the amount of wages was discussed only at the level of associations, later its recommendations influenced on the decisions of Radnarkom of the USSR. In the second half of 20's the average salary gradually increased to 90–95 karbovanets (in 1927) and then to 110 karbovanets (1928–1929). The financial support of agronomists in different regions of the USSR was not equal. The key factors that influenced on the wage rates were: the national economy replacement, the projects of public institutions of Ukrainian Agronomy Society and Union of Workers of Land and Forest, the individual professional qualities of agronomists.

Key words: agronomist, agronomy, wages, NEP

УДК 94(470.62)

В. О. Кіреєва

УКРАЇНІЗАЦІЯ НА КУБАНІ У 20–30-х рр. ХХ ст.: МОВНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто основні проблеми розгортання процесу українізації на Кубані в 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст. На основі аналізу здобутків сучасної української та російської історіографії простежується реалізація практичних кроків влади щодо впровадження у вжиток української мови у школах та офіційному діловодстві. Доведено, що найбільш успішно її впровадження здійснювалося в початкових школах, тоді як органи державного управління, громадські структури українізувалися досить повільно. З'ясовано, що пошкваллення процесу українізації в 1925–1929 рр. було зумовлено в результаті двох чинників: потужного національно-культурного піднесення українців Кубані та прийняття на партійному рівні рішень про пришвидшення українізаційного процесу. Стверджується, що процеси українізації особливо поглибилися з 1928 р. Це було пов'язано, передовсім, зі зростанням національної свідомості українського населення, яке в цілому позитивно сприймало задекларовані заходи українізації, виявляло ініціативу в українізації школи.

Ключові слова: українізація, Кубань, крайком, українізація школи, мовне питання

Питання здійснення політики українізації на Кубані у 20–30-х рр. ХХ ст. є надзвичайно складним. Насамперед, відмітимо, що її реалізація була вдалим і вимушеним маневром більшовицької партії, зумовлена необхідністю донести до селянських мас Північнокавказького регіону, більшість з яких становили українці, політичні цілі більшовицької партії рідною для них мовою. З перших днів українізація Кубані розпочалася на фоні гострих дискусій, й найбільш гострою була полеміка навколо мовних питань.

Окремі аспекти проблеми знайшли своє висвітлення в історіографії. Це, передовсім, наукові студії С. Кульчицького [1], В. Сергійчука [7]. У них охарактеризовано особливості національно-культурного розвитку українців на Кубані в зазначений час. З останніх наукових розвідок щодо теми, варто згадати доробок І. Ісакової [8; 9]. У російській історіографії на увагу заслуговують дослідження І. Васильєва [2], Я. Ракачевої [10], І. Федіної [11]. Загалом же питання розгортання українізації на Кубані в 20–30-х рр. ХХ ст. у сучасній українській історіографії досліджено недостатньо. Тож питання реалізації українізаційних заходів потребує подальшого вивчення, що і є метою статті.

Компактність проживання українського населення в Північнокавказькому регіоні (утворений 16 листопада 1924 р.) створювала умови і одночасно висувала вимогу національно-культурних перетворень, про які наголошувалося на XII з'їзді РКП(б). Зазначимо, що станом на 1926 р. розселення українців на Північному Кавказі було таким: Кубанський округ – 915 402 осіб, або 61,5% від кількості населення, Донський – 498 287 (44%), Армавірський – 305 126 (32,1%), Ставропольський – 245 753 (38,8%), Сальський – 207 195 (43,9%), Північно-Донецький – 206 520 (55,1%), Терський – 194 093 (30,2%), Таганрозький – 191 771 (71%), Чорноморський – 103 991 (35,7%), Майкопський – 94 301 (28,6%), Шахтинський – 70 786 (13,1%), Сунженський – 2 522 (72%) [8, 110]. Більшість українців на Кубані проживали в сільській місцевості – 66,58%. 85% жителів Кубанської округи рідною мовою визнавали українську [9]. В зв'язку з цим, основні завдання полягали в тому, щоб у районах компактного проживання українців: 1) на основі рідної мови розвивати і зміцнювати